

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДІЯМ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

THE MODERN APPROACH TO TRAINING POLICE ACTION AT EXTREMELY CONDITIONS

Лопасва О.М.,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У статті розглянута проблема психологічної підготовки та психологічного контролю під час вивчення техніки стрільби, що може допомогти підвищити надійність і успішність формування технічних навичок і оволодіння ними в максимально короткий строк. Описані методичні рекомендації щодо особливості підготовки до виконання службових обов'язків в органах внутрішніх справ, питання, які охоплюють поведінку працівників поліції в екстремальних і кризових ситуаціях, і фактори, що її характеризують, а також визначені шляхи до ефективної сучасної системи організації підготовки поліцейських для виконання службових завдань в умовах, які пов'язані з ризиком для життя та викликають фізіологічний і психологічний стрес.

Ключові слова: психологічна підготовка, вогнепальна зброя, якість стрільби, аутогенне тренування, ідеомоторне тренування, емоційна стійкість.

В статье рассмотрена проблема психологической подготовки и психологического контроля во время изучения техники стрельбы, которая может помочь повысить надежность и успешность в овладении и формировании технических привычек в максимально короткий срок. Описаны методические рекомендации относительно особенности подготовки к выполнению служебных обязанностей в органах внутренних дел, вопросы, которые охватывают поведение работников полиции в экстремальных и кризисных ситуациях, и факторы, которые его характеризуют; определены пути к эффективной современной системе организации подготовки полицейских для выполнения служебных задач в условиях, которые связаны с риском для жизни и вызывают физиологический и психологический стресс.

Ключевые слова: психологическая подготовка, огневая подготовка, огнестрельное оружие, качество стрельбы, аутогенная тренировка, идеомоторная тренировка, эмоциональная стойкость.

In the article the considered problem of psychological preparation and psychological control during the study of technique of firing that can let to promote reliability and success with a capture and forming of technical habits maximally short space. Described methodical recommendations in relation to the feature of preparation to implementation of official duties in the organs of internal affairs, question, that embrace behavior of workers of police in extreme and crisis situations and factors that characterize her, and also ways are certain to the effective modern system of organization of preparation of policemen for implementation of official tasks in terms that is constrained with a risk for life and cause physiological and psychological stress.

Key words: psychological preparation, fire preparation, shooting-iron, quality of firing, autogenic training, ideomotor training, emotional firmness.

Актуальність дослідження теми полягає у вивченні психологічного ставлення особи до застосування вогнепальної зброї та подолання курсантами страху виконувати постріли.

Вогнева підготовка – це комплекс заходів, спрямований на вивчення поліцейським основ стрільби з вогнепальної зброї, правомірності її застосування (використання) і вдосконалення навичок безпечного поводження з нею, швидкісної та влучної стрільби по нерухомих і рухомих цілях, із різних положень, в обмежений час, у русі тощо [1]. У реальних умовах є небезпека ураження вогнепальною зброєю, результат поєдинку вирішують долі секунди. Тому морально-психологічній підготовці працівників Національної поліції України необхідно приділяти постійну увагу.

Через недосконалу програму навчання вогневої підготовки, в якій задіяний лише аспект вивчення правильності тримання зброї, прицілювання, натиску на спусковий гачок, зовсім відсутній психологічний аспект підготовки курсанта (майбутнього поліцейського) до можливого ведення вогню по живій мішені (людині), дії в критичній ситуації, пов'язаній із ризиком для життя та здоров'я як самого поліцейського, так і інших осіб [2]. Загострення криміногенної ситуації в Україні, посилення боротьби зі злочинністю призвели до більш активної протидії злочинців заходам правоохоронних органів. У той самий час працівники поліції далеко не завжди в екстремальних ситуаціях діють професійно. Навіть досвідчені працівники поліції недостатньо орієнтуються в непередбачуваних обставинах, приймають помилкові рішення, недосконало або невпевнено застосовують вогнепальну зброю та спеціальні засоби. Одним із провідних розділів у підготовці

є вогнева підготовка працівників Національної поліції України [1].

Проблематика психологічної підготовки працівників правоохоронних органів у стрільбі, ефективності аутогенного й ідеомоторного тренування з погляду формування технічних і тактичних дій в умовах короткого строку навчання або невеликої кількості практичних стрільб із метою забезпечення особистої безпеки розглядалась у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених (Л.М. Ванштейн, С.А. Московкін, М.В. Тамішев, М.Я. Жиліна, І.П. Ратов, В.С. Форфель, А.В. Алексієв, Р.М. Найдифер, Р. Skanaker та ін.). Водночас, як правило, питання фізичної, вогневої й тактико-спеціальної підготовки вивчалися відокремлено, а не як єдина комплексна педагогічна система, яка включає форми, методи інноваційного навчання поліцейських для забезпечення повноцінного виконання їхніх службових обов'язків, особливо в екстремальній (кризовій) ситуації.

Метою роботи є надання пропозицій вирішення проблеми, яка полягає у визначенні особливостей процесу підготовки (навчання) поліцейських до екстремальних (кризових) умов, пов'язаних із їхньою професійною діяльністю, із метою його оптимізації, оскільки нині майбутніх поліцейських не готують психологічно до застосування вогнепальної зброї, що необхідно робити, враховуючи ситуацію, що склалася в нашій країні (проведення АТО), і наявність великої кількості незареєстрованої вогнепальної зброї в громадян.

Відповідно до затверджених навчальних планів проводиться заняття з дисципліни «Вогнева підготовка». Метою дисципліни «Вогнева підготовка» є створення в курсантів комплексу прикладних знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання функціональних обов'язків пра-

цівників поліції в умовах активного зіткнення зі злочинцями й правопорушниками, правильного й ефективного застосування проти них фізичної сили, а в необхідних випадках – спеціальних засобів і вогнепальної зброї [2].

Складовою частиною службової підготовки є вогнева підготовка. Основним завданням вогневої підготовки є вивчення курсантами заходів безпеки під час поводження зі зброєю, правових підстав застосування та використання вогнепальної зброї, вивчення матеріальної частини та правил експлуатації зброї, основ умілого володіння вогнепальною зброєю й спеціальними засобами тих зразків, які надаються для використання працівниками поліції, для ведення влучної стрільби з них за умовами стандартних базових вправ [1].

Розглянувши основні завдання вогневої підготовки (навчання стрільби з бойової зброї), варто акцентувати увагу на такому важливому моменті навчання, як психологічна підготовка курсанта.

У процесі учбово-тренувальних занять часто доводиться спостерігати, наскільки впевнено ті, кого навчають, поводяться з навчальною зброєю в класі. На вогневому рубежі – зовсім інша ситуація. Деякі, судомно стискаючи в руці пістолет, заряджений бойовими патронами, мають розгублений і скутий вигляд. Вони відразу забувають не тільки те, чому їх навчив викладач, але й навіть свою домашню адресу й телефон. Це природна реакція людини на дії, пов'язані з незвичними відчуттями, такими, як звук пострілу й віддача зброї. Крім того, стрільба з вогнепальної зброї зовсім не є повсякденним явищем. Постріл асоціюється в курсантів із почуттями тривоги й страху, які часом домінують у роботі центральної нервової системи. Ці почуття загальмовують всю функціональну діяльність і викликають стан зайвої напруженості психіки й усіх систем організму стрілка. Характерними ознаками цього стану є такі:

- пітливість долонь, підвищення частоти пульсу й дихання;
- порушення координації рухів, а як наслідок – утрата стійкості й рівноваги під час приготування до стрільби;
- збільшення тремору рук і коливання зброї;
- погіршення зорового сприйняття.

Усі ці фізичні й психологічні зміни в сукупності вкрай негативно впливають на результат стрільби [3]. У курсанта загальмовуються ще недостатньо сформовані рухові навички, що призводить до таких негативних змін в елементах здійснення пострілу:

- значно збільшується час прицілювання;
- змінюється характер тиску на спусковий гачок;
- порушуються часові характеристики стрільби.

Взаємозв'язок між змінами в техніці стрільби курсанта і його психологічним станом залежить від індивідуальних особливостей і від рівня підготовленості. Досить досвідчені курсанти можуть керувати своїм психологічним і психофізичним станом і показувати стабільні й високі результати стрільби. Ця здатність виробляється в процесі практичних навчальних занять [3].

Отже, психологічні особливості навчання стрільби полягають у такому:

- у формуванні й удосконалюванні в курсантів спонукальної вольової функції – вибору цілі і її враження за визначений (умовами виконання вправи [1]) проміжок часу;
- у вихованні в курсантів спроможності переборювати природне хвилювання як на вогневому рубежі в тирі, так і під час можливого застосування зброї в реальних умовах;
- у виробленні адаптації до звуку пострілу й віддачі.

Психологічна підготовка майбутнього озброєного працівника поліції – це процес, спрямований на формування його оптимального психологічного стану, упевненості у своїх навичках і постійної внутрішньої готовності, що сприяє виконанню найбільш грамотних дій, пов'язаних із застосуванням або використанням зброї в умовах стресових ситуацій [3].

У процесі психологічної підготовки курсантів у них повинні закріпитися такі якості:

- уміння керувати собою, відключатися від різних сторонніх факторів, що заважають здійсненню влучного пострілу; здатність концентрувати свою увагу, зосереджуватись на головному в стрільбі – максимально точному виконанні основних елементів здійснення пострілу;
- упевненість у своїх силах, сміливість і рішучість;
- стійкість до впливу несприятливих факторів;
- здатність використання аутогенного й ідеомоторного тренування.

Необхідно особливо виділити таку важливу якість, як наполегливість, що відіграє вирішальну роль у досягненні бажаного результату. Наполегливість заснована на самовихованні, що дозволяє керувати власною поведінкою й психічним станом, пізнати самого себе, визначивши сильні й слабкі сторони свого характеру. Наявність такої важливої якості дозволяє курсантові об'єктивно оцінити свої досягнення, виявити недоліки (помилки) у стрільбі, а отже, швидше усунути їх у процесі занять. Необхідно пам'ятати, що якщо в курсанта немає чітко вираженого бажання займатися стрілецькою підготовкою, то ніякі фахівці в цій галузі не зможуть навчити його влучній стрільбі. Основною перешкодою буде та обставина, що той, кого навчають, психологічно не готовий до процесу навчання [3].

Важливими складовими частинами психологічної підготовки є ідеомоторне й аутогенне тренування. Ідеомоторне тренування являє собою уявне відтворення раніше вивчених і освоєних прийомів (дій, елементів) [6]. Воно спрямоване на закріплення рухових навичок і підтримку в того, кого навчають, стану постійної готовності до виконання певного набору дій. Застосування в ході навчання ідеомоторного тренування дозволяє курсантам виробити у своїй свідомості здатність до чіткого уявлення окремих елементів здійснення пострілу, тонко аналізувати м'язоворухові, зорові й інші відчуття, що виникають при цьому, виробити уважність і швидкість реакції.

Ідеомоторне налаштування сприяє приведенню в готовність усього психофізичного апарата (спеціальних відчуттів, сприйняття й необхідного м'язового тону) і створює оптимальний стан нервових структур, відповідальних за реалізацію цілеспрямованих рухових навичок. Інша особливість ідеомоторного тренування полягає в тому, що воно зосереджує увагу курсанта на правильності виконання окремих елементів пострілу й деякою мірою відвертає увагу від результативного моменту в стрільбі [3].

Хоча ідеомоторне тренування й не заміняє реального виконання набору дій під час стрільби, його застосування в процесі навчання дає певні переваги. Справа в тому, що мислене виконання окремих елементів пострілу має на увазі уявлення про їхнє ідеальне виконання, якщо, звичайно, ці навички освоєні правильно й вільні від грубих технічних недоліків.

Сам процес ідеомоторного тренування полягає в тому, що той, кого навчають, залишаючись у пасивно-розслабленій позі, зосереджує свою увагу тільки на моментах, безпосередньо пов'язаних із виконанням пострілу, причому послідовність виконання елементів пострілу в його діях повністю зберігається. Можна порекомендувати такий порядок дій під час здійснення прицілювання пострілу, який стрілець повинен подумки повторювати в процесі ідеомоторного тренування:

1) за командою «Заряджай!» витягти пістолет із кобури й перевірити правильність хвату рукоятки, вимкнути запобіжник, дослати патрон до патронника, прийняти правильне положення для стрільби;

2) доповісти про готовність до стрільби; при цьому пістолет утримується в руці під кутом приблизно 45–60° до горизонту;

3) за командою «Вогонь!» розігнути праву руку, покласати першу фалангу вказівного пальця на спусковий гачок,

зберігаючи деякий зазор між пальцем і рукояткою зброї. Проконтролювати тону м'язів, що втримують пістолет;

4) навівши пістолет на ціль, сполучити рівну мушку з районом прицілювання і, не чекаючи їхнього стійкого положення, затримати подих і почати обробку спуска;

5) усю увагу зосередити на втриманні рівної мушки. Контролюючи цей параметр, сміливо, але плавно натискати на спусковий гачок доти, доки не відбудеться постріл;

6) після пострілу дочекатися повернення зброї в район прицілювання і, утримуючи рівну мушку 2–3 секунди, провести аналіз результату пострілу;

7) продовжити виконання вправи, послідовно виконуючи пункти 4–6. Курсант, що володіє прийомами ідеомоторного тренування й щодня присвячує йому кілька хвилин, має можливість у будь-якій обстановці підтримувати на належному рівні й постійно вдосконалювати свої навички стрільби.

Ідеомоторне тренування можна з успіхом використовувати як відмінний психопрофілактичний засіб. Відомо, наскільки важко буває зібратися й відволіктися від тривожних думок перед виконанням залікової стрілецької вправи. Досвід свідчить про те, що в таких випадках спроба змусити себе думати не про майбутнє виконання вправи, а про що-небудь приємне призводить до більшої втрати вольової енергії, ніж навмисне зосередження на моментах правильного ведення стрільби. Це не тільки відволікає від тривожних думок про можливість майбутньої невдачі, але і є добрим тактичним настроєм. Крім того, ідеомоторне тренування є гарною базою для швидкого освоєння ще сильнішого психопрофілактичного засобу – аутогенного тренування [3].

Аутогенне тренування – це багаторазове повторення спеціальних словесних вправ, спрямованих на оволо-

діння методикою самонавіювання з метою запобігання зайвій нервово-психологічній напрузі й підтримки відмінної форми [6]. Аутогенне тренування є наступним елементом психологічної підготовки після достатньо якісного оволодіння основними прийомами ідеомоторного тренування [3].

Під час написання статті ми намагалися звернути увагу на проблему психологічного стану курсантів під час виконання вправ зі стрільби з вогнепальної зброї. У цій статті були висвітлені основні ознаки напруженості психіки, усіх систем організму стрілка та психологічні зміни, які негативно впливають на позитивний результат стрільби. Надані рекомендації зі зменшення такого негативно впливу й основні методи аутогенного й ідеомоторного тренування як засобу саморегулювання психологічного стану. Був запропонований необхідний мінімум умінь, необхідний для створення базової техніки виконання пострілу. Підготовка майбутніх поліцейських до дій в екстремальних умовах має бути реалізована у ВНЗ зі спеціфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, у вигляді інтерактивної підготовки із застосуванням безкульових тренажерів. Під час ідеомоторного тренування немає необхідності в сучасному обладнанні, потрібне тільки бажання того, хто хоче навчитися стріляти; для цього необхідно присвятити цьому процесу всього 15–20 хвилин на день.

Подібні заняття мають проводитися в рамках інноваційних методів навчання – моделювання й відпрацювання ситуативних завдань, на яких курсант набуває, закріплює й поглиблює теоретичні знання й практичні навички щодо оцінки обстановки, прийняття рішення з організації дій у надзвичайних умовах і забезпечення поліцією публічного порядку [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Курсу стрільби для поліцейських та норм витрат боєприпасів, пострілів, вибухових пакетів і гранат поліцейськими під час проведення практичних стрільб: Наказ Національної поліції України від 20.09.2016 р. № 900. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/>.
2. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: Наказ МВС України від 01.02.2016 р. № 70. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0A10L5C2B7&abz=I5URR>.
3. Лопаєва О.М. Психологічна підготовка курсантів для виконання вправ стрільби з бойової зброї на заняттях з вогневої підготовки в Академії митної служби України. Новини от добрата науки-2009: міжнар. наук.-практ. конф. Болгарія, Софія, 17–25 травня 2009 р. Том 15. С. 45–50.
4. Про затвердження Курсу стрільб із стрілецької зброї для рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України та норм витрат боєприпасів МВС, ГУМВС, УМВС, відомчими навчальними закладами. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS267.html.
5. Мислива О.О., Москалець А.П. Інноваційні методи стрілецької підготовки поліцейських. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. матеріалів II міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 21 квітня 2017 р. / МВС України, Департамент патрульної поліції України; Харків: нац. ун-т внутр. справ, каф. спец. фіз. підготовки. Харків: ХНУВС, 2017.
6. Ванштейн Л.М. Психология в пулевой стрельбе. М.: Изд-во ДОСААФ. 1981. 142 с.
7. Найдифер Р.М. Психология соревнующегося спортсмена. М.: ФИС, 1979.
8. Анурфрієв М.І. Службова підготовка працівників органів внутрішніх справ: [навч.-метод. посіб.]. К.: РВВ МВС України, 2003. 440 с.